

Položaj žene u zakonima i statutima kvarnerskih gradova od 13. do 17. stoljeća

Krpan, Karmen; Škrobonja, Ante

Source / Izvornik: **Medicina, 1989, 25, 63 - 68**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:356562>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International/Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

POLOŽAJ ŽENE U ZAKONIMA I STATUTIMA KVARNERSKIH GRADOVA OD 13. DO 17. STOLJEĆA

THE STATUS OF THE WOMAN IN LAWS AND STATUTES OF THE TOWNS OF THE KVARNER REGION FROM 13TH TO THE 17TH CENTURY

Karmen Krpan, Ante Škrobonja

Izvorni znanstveni rad

Ključne riječi: Žena. Zakoni, srednjovjekovni. Kvarner.

Sažetak: U radu su najprije pregledno prikazani zakoni i statuti srednjovjekovnih kvarnerskih gradova: Vinodolski zakon (1288), te statuti Vrbnika (1388), Senja (1388), Kastva (1490), Veprinca (1507), Mošćenica (1530-33), Rijeke (1530) i Trsata (1640).

Položaj žene je tretiran sa stajališta: pravnog položaja, odredbi protiv nasilja prema ženi, seksualnih delikata, bračnih obaveza, majčinstva i čedomorstva te vraćanje i čaranje. Analizom mnogobrojnih propisa zaključuje se da je odnos prema ženi bio napredniji u onim sredinama gdje su odredbe donijete na osnovi tradicionalnih običaja. Uočen je pomak od starijih statuta prema novijima u shvaćanju zločina počinjenog prema ženi (silovanje). U većini zakona ne pravi se razlika da li je zločin počinio muškarac ili žena: kazna je ista, ali se različito provodi (bigamija - odrubljivanje glave, biandrija - spaljivanje na lomači). Uz nužno respektiranje negativnih refleksija srednjeg vijeka koje su prisutne u mnogim propisima, može se zaključiti da je u navedenim gradovima vladao relativno napredan odnos prema ženi. To je zasigurno dokaz više u prilog visokog civilizacijskog stupnja razvoja koji je vladao u kvarnerskim gradovima od 13. do 17. stoljeća.

Prispjelo: 20. travnja 1989.

Original scientific paper

Key words: Woman. Medieval laws. Kvarner.

Summary: The laws and statutes of the medieval towns of the Kvarner region are described: the Vinodol Law (1288) and the statutes of Vrbnik (1388), Senj (1388), Kastav (1490), Veprinac (1507), Mošćenice (1530-1533), Rijeka (1530) and Trsat (1640).

The position of the woman is treated from different aspects: legal aspect, regulations against violence towards women, sexual offences, marriage obligations, maternity and infanticide, sorcery practicing and witchcraft. By analysing a number of regulations contained in the Vinodol Law, it can be seen that the relation towards women was more progressive in the regulations based on traditional customs. There is obvious difference between older and newer statuses concerning offences against women (e. g. rape).

Most laws do not make any difference in crimes whether committed by men or women. The punishment is the same but the procedure of carrying it out is different (bigamy - decapitation; biandry - burning at the stake). Although there are some negative reflexions of the Middle Ages present in many regulations, it may be concluded that there was a relatively progressive attitude to women in all the towns. It shows a highly civilized degree of development in the towns of the Kvarner region from the 13th to the 17th century.

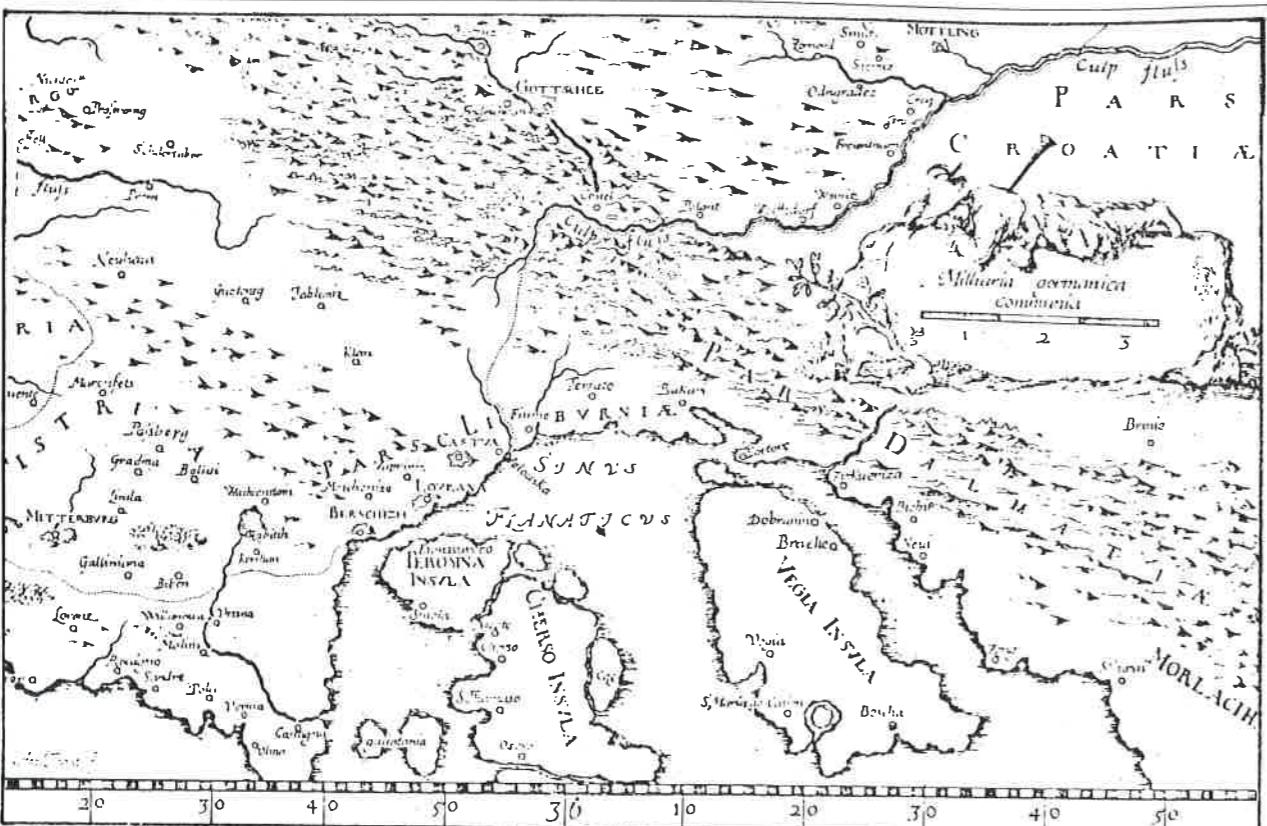
Received: April 20, 1989.

UVOD

Povijest življenja u kvarnerskim naseljima počinje još u preistoriji i nastavlja se tijekom ilirskih i rimskih vremena. Kontinuitet organiziranih urbanih sredina, uz povremene prekide, održat će se tijekom nemirnog srednjeg vijeka, najčešće u obliku »kaštela«, na putu između seoske općine i gradića.¹ Zahvaljujući obilnoj sačuvanoj materijalnoj gradi, osobito pisanim dokumentima, možemo s malo truda doča-

rati življenje na ovom području u kontinuitetu srednjevjekovlja čije se refleksije nerijetko osjećaju i u prvim stoljećima novog vijeka. Izuzetnu dragocjnost u tim istraživanjima predstavljaju zakonici i statuti, tj. zbirke propisa što ih u okviru svoje autonomije donose stanovnici naselja na prostoru od Mošćenica i Kastva na zapadu do Senja na istoku, uključujući i otok Krk u razdoblju od 13. do 17. stoljeća. Riječ je o propisima koji su najčešće izrasli na običajima. Njihovo pismeno obrazovanjivanje predstavlja praktički prelazak s tzv. običajnog na pisano pravo, što je istovremeno i dodatni dokaz visokog stupnja civilizacijskog razvitka.

Dr. Karmen Krpan, doktor sveukupne medicine, liječnik stazist,
Dr. Ante Škrobonja, doktor sveukupne medicine, magistar medicinskih znanosti,
znanstveni asistent pri Katedri za povijest medicine Medicinskog fakulteta Sveučilišta
»Vladimir Bakarić« u Rijeci, specijalist medicine rada, liječnik u Domu zdravlja Rijeka.

Slika 1.
Istra i Hrvatsko primorje prema Valvasoru, 17. st.

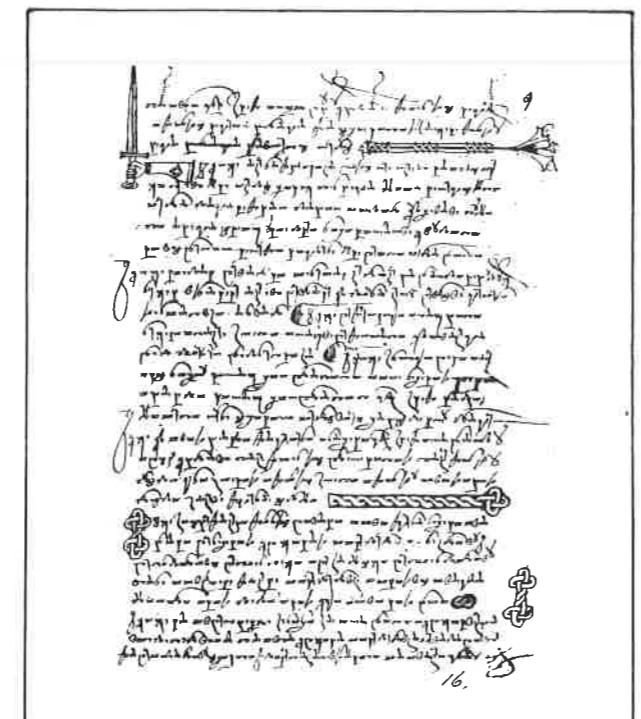
Figure 1
Istria and Croatian seaside according to Valvasor, 17th century.

Kronološkim redom nižu se: Vinodolski zakon iz 1288.² Vrbenski statut iz 1388.,³ Senjski statut iz 1388.,⁴ Kastavski statut iz 1490.,⁵ Veprinački statut iz 1507.,¹ Zakon Kaštela Mošćenice (korišteni dio potječe iz 1530-1533).⁷ Statut grada Rijeke^{8,9} i Trsatski statut iz 1640.¹⁰ Radi bolje preglednosti najprije ćemo ukratko prikazati zakone i statute kronološkim redom uz glavne naznake prema korištenoj literaturi.^{1, 11}

Vinodolski zakon

Zbožnik pravnih uredbi i propisa sastavljen 6. siječnja 1288. u Vinodolu, oblikovan 63 godine nakon što je donacijom kralja Andrije II iz 1225. Vinodol postao feud krčkih knezova Frankopana. Prema podacima u uvodu Vinodolski zakon, zbornik običajnog prava, sastavila je posebna komisija koju je skupština Vinodolaca izabrala između predstavnika devet vinodolskih gradova: Novi-grad, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin, Bakar, Trsat i Grobnik. Kasnije Zakon priznaju Čabar i Delnice.

Najveći broj odredbi bavi se položajem i pravima krčkih knezova; njima se priznaje vrhovna sudačka i upravna vlast u Vinodolu, utvrđuju se novčane kazne, prevenstveno u smislu zaštite feudalčevih interesa. Sačuvan je samo u jednom rukopisu iz druge polovice 15. stoljeća. Pisan je glagoljskim kurzivom, čakavskim dijalektom. Čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.

Slika 2.
Stranica iz Vinodolskog zakona (1288)
Figure 2
Page from the Statute of Vinodol (1288)

Vrbenski statut

Nastao je 1388. u Vrbniku. Sačuvan je prijepis iz 16. stoljeća. Pisan je glagoljskim kurzivom. Na 34 + 4 lista pergamenе skupljene su odredbe donijete u više navrata te su nadopunjavane i nakon 1388. za vrijeme mletačke vladavine. Čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.

Senjski statut

O Senjskom statutu iz 1388. prvi je pisao Ivan Mažuranić 1854, ali kako je izvornik u meduvremenu nestao, to se koriste prijepisi i komentari kasnjih autora. Posebno vrijedan je hrvatski prijevod iz 1701. U 130 članova obraduju se prava plemića, općinskih organa, nekretnina, postupak, kazneno pravo i razne druge odredbe.

Kastavski statut

Sastoji se od 57 »kapitula« bez određenog reda i raznog sadržaja nastalih 1400. ili 1409, dio u razdoblju od 1546. do 1614, a nekoliko odredbi još kasnije sredinom 17. stoljeća. Pisan je hrvatskim jezikom. Prepisi se čuvaju u Arhivu JAZU u Zagrebu i Arhivu Hrvatske, Isusovački kolegij Rijeka.

Slika 3.
Kastav prema Valvasoru, 17. st.

Figure 3
Kastav according to Valvasor, 17th century

Statut Veprinca

Na tri lista papira 1507. zabilježeni su običaji i propisi prema kazivanju starih ljudi. To su odredbe: o kapetanu, kaznene odredbe i odredbe o funkcionalima općine. Jezik je hrvatski, pismo glagoljica. Čuva se u JAZU u Zagrebu.

Zakon Mošćenica

Sačuvan je prepis originala iz 1510. Propisi su nastali uglavnom u 16. stoljeću, a najstariji potječu iz 1470. Jezik je hrvatski, pismo latinica. Sadrži odluke i presude sudaca, Kranjske zemaljske uprave, obaveze prema Jezuitima u Rijeci i dr. Kodeks je pohranjen u Historijskom arhivu u Rijeci.

Statut Rijeke

Riječka gradska uprava pristupila je izradi statuta 1526., a potvrdio ga je kralj Ferdinand II 1530. S obzirom na sadržaj i sustav ubraja se u najuzornije statute tog vremena. Podijeljen je u četiri knjige unutar kojih je gradivo svrstano u naslove logičnim redom. Prva knjiga sadrži propise o gradskoj općini i njenim organima, druga knjiga sadrži propise imovinske pravne prirode, treća krivično-pravne, a četvrta one propise koji po svojoj prirodi nisu spadali u prve tri knjige. Jezik je latinski. Originalni rukopis i prepis iz 19. stoljeća čuvaju se u Historijskom arhivu u Rijeci.

Statut Trsata

Trsatski statut ili »Zakon trsatski od godine 1640« sadrži 81 točku kojih je nešto više od polovice kazneno-pravne naravi. Nastao je na starom temelju Vinodolskog zakona. Jezik je hrvatski, pismo latinski. Pohranjen je u Arhivu JAZU u Zagrebu.

CILJEVI I METODE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je da se na primjerima nekih odredbi iz spomenutih zakonika i statuta prikaže odnos prema ženi, ne samo sa sociološkog, ekonomskog, etičkog i kulturnog stajališta, već prevenstveno sa sociomedicinskog, koji u krajnjoj liniji obuhvaća sve navedeno, pa i mnogo više. Po metodologiji rada nadovezali smo se na slične radeve koji obraduju pojedine segmente kao što su: sanitarno-higijenski propisi,¹²⁻¹⁵ socijalno-medicinski elementi,¹⁶ delicti protiv života i tijela.¹⁷ Gdje je to bilo moguće, pregledani su originalni dokumenti, a najčešće su korišteni objavljeni prijepisi ili prijevodi.

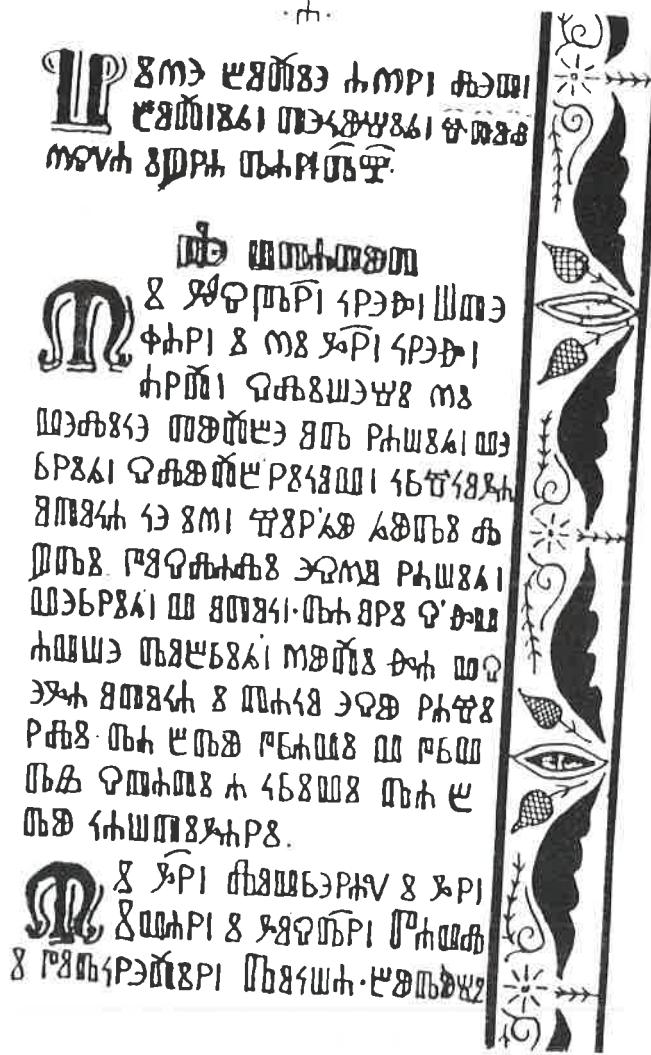
REZULTATI ISTRAŽIVANJA I KOMENTAR

Pregledom navedenih dokumenata odredbe koje decidirano govore o ženi pronašli smo u Vinodolskom zakonu, Vrbenskom, Riječkom i Trsatskom statutu. U statutima Senja, Kastva, Veprinca i Mošćenica nema takvih odredbi. Iz metodoloških razloga rezultati će biti prezentirani u nekoliko zasebnih cjelina kao što su: pravni položaj žene, odredbe protiv nasilja prema ženi, seksualni delicti, bračne obveze, majčinstvo i čedomorstvo, vračanje i čaranje.

Pravni položaj žene

Već u najstarijem - Vinodolskom zakonu postoji odredba koja kaže da je »žena dobra i dobra glasa« dovedena kao svjedok, ako nema drugih svjedoka, vjerodostojna u parnici protiv žene, kao u slučaju psovanja i uvrede, tako i u slučaju udarca i ranjavanja.

Prema Riječkom statutu žena je postajala punoljetna s navršenih dvanaest godina, za razliku od muškarca, koji je punoljetnost ostvarivao s navršenih osamnaest godina, osim ako nije bio pod starijstvom, a tada tek s dvadeset i pet. Žena je nadalje bila slobodna oporučivati i darivati, ako nije

K(a)p(i)t(u)l prvi od sile ženske, ka bi s(ilo)v(a)n(a). Vrbenski statut iz 1388.

Figure 8
First chapter about violence to the woman who has been raped.
Statute of Vrbnik from 1388.

ZAKLJUČAK

Iz ovih nekoliko primjera može se slobodno zaključiti da je u kvarnerskim gradovima od 13. do 17. stoljeća vladao relativno napredan odnos prema ženi. Usudujemo se reći da je bio napredniji u onim sredinama gdje su odredbe donijete na osnovi tradicionalnog - običajnog prava. U gradovima gdje je tudinska vlast bila jača, u statutima se osjećaju utjecaji mletačkog i austrijskog prava. Ne smijemo zaboraviti da se u kulturnoj Evropi u to vrijeme još uvijek raspravlja o ženi kao nižem biću. Čak se postavlja i pitanje da li žena uopće ima dušu.

U prikazanim zakonima i statutima uočava se pomak od starijih prema novijim shvaćanjima zločina prema ženi. Primjerice u najmladem - Trsatском statutu iz 1640. kažnjava se i silovanje prostitutki, dok stotinjak godina ranije u Riječkom toga još nema. U većini zakona ne pravi se razlika da li je zločin počinio muškarac ili žena, jedino je način izvršenja kazne različit (bigamija i biandrijia). U pravilu se ženi vjeruje, ona je vjerodostojan svjedok i uživa primjereni ugled. U nekim odredbama statuta i zakona ženu se štiti od nasilja i uvreda tako da su kazne oštije nego za slične zločine počinjene prema muškarцу.

Sve to, mada fragmentarno, ipak pokazuje određeni civilizacijski stupanj razvoja koji je dosegnut u kvarnerskim gradovima od 13. do 17. stoljeća.

LITERATURA

1. *Klen D.* ur. Statuti, urbari, notari, Istra, Rijeke, Hrvatskog primorja i otoka. Katalog izložbe. Rijeka: Historijski arhiv Rijeka, 1986:12-7.
2. *Kostrenić M.* Vinodolski zakonik. Rad JAZU, knjiga 227, Zagreb, 1923:11-231.
3. Vrbnički statut 1388-1988. Prema čitanju Črnič-Rački-Štefić. Štefić S. ur, Rijeka: Partizanska knjiga, 1988.
4. *Margetić L.* Senjski statut iz 1388. Senj zb 1985-87;12:19-100.
5. *Rački F.* Kastavski statut. Monumenta hist jurid SM 1890;4:181-207.
6. *Strohal R.* Mošćenički statut. Südostslavische revue 1912;1:26-29.
7. *Šepić A.* Zakon kaštela Mošćenice. Rad JAZU, knjiga 315, Zagreb, 157:223-85.
8. Statutum Terra Fluminis. HAR, sign. K-3.
9. *Herkov Z.* Statut grada Rijeke. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1948.
10. *Rački F.* Statut Trsatski (god. 1640). Monumenta Hist jurid SM 1890;4:217-27.
11. *Strohal I.* Statuti primorskih gradova i općina – bibliografski načrt. Zagreb, 1911.
12. *Milović Đ.* Sanitarno higijenski propisi Riječkog statuta iz 1530. Acta hist med pharm vet 1969;1-2:17-23.
13. *Milović Đ.* Sanitarno higijenski propisi grada Kastva s kraja XV vijeka. Acta hist med pharm vet 1972;1:90-103.
14. *Milović Đ.* O sanitarno higijenskim propisima Mošćeničkog statuta. Basala V. ur. Zbornika radova 26. sastanka Naučnog društva za historiju zdravstvene kulture Jugoslavije. Rijeka, 1976:77-82.
15. *Krpan K, Škrobonja A.* Sanitarno-higijenski propisi u statutima srednjovjekovnih kvarnerskih gradova. U: Maretić Z. ur. Zbornika Dani primarne zdravstvene zaštite. Labin: Dom zdravlja, 1988:258-62.
16. *Škrobonja A.* Socijalno-medicinske prilike u Rijeci tijekom 15. i 16. stoljeća. Rijeka: Medicinski fakultet, 1984. 105 str. Magistarski rad.
17. *Milović Đ.* Delicti protiv života i tijela u svjetlu propisa Vinodolskog zakonika, Kastavskog, Veprinačkog, Trsatskog i Mošćeničkog statuta. Vjesnik HAR 1964-65;10:61-103.
18. *Milović Đ.* Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci. Vjesnik HAR 1961-62;6-7:7-200.
19. *Milović Đ.* Delicti protiv braka, porodice i javnog morala iz aspekta riječkog statutarog prava XVI stoljeća. Vjesnik HAR 1969;14:387-404.